

TEXNOLOGIYA FANINI INTEGRALLAB O'QITISHDA YOSHLARNI EKOLOGIK MADANIYATINI SHAKLLATIRISHNING YO'LLARI

Ortiqova Ozoda Sharofovna

JDPU Texnologik ta'lim va tasviriy san'at fanlari
kafedrası o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7505317>

ARTICLE INFO

Received: 25th December 2022

Accepted: 04th January 2023

Online: 05th January 2023

KEY WORDS

Ekologik muammo,
muvofiqlashtirish,
uyg'unlashtirish, tadrijiy
jarayon, tabiiy-tarixiy, fojia,
atrof-muhit, ekotizm-
agrobiotsenoz, sho'rlanish,
bug'lanish.

ABSTRACT

Ushbu maqolada umumtalim maktab o'quvchi yoshlarini integrativ bilim olish jarayonida qo'shimcha ekologik bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi shu asnoda kelajakda egalayotgan kasblarida muxim o'rin egallashini anglab yetishi asoslanadi.

Hammamizga ma'lumki fan-texnika taraqqiyoti jadallashgan hozirgi davrda tabiat bilan jamiyatning o'zaro ta'siri va aloqadorligini muvofiqlashtirish, uyg'unlashtirish jarayonida shunday ekologik muammolar vujudga keldiki, ular davrimizning dolzarb muammosi sifatida talqin qilinadi. ekologik bilimsizlik, mahalliy-tabiiy, biotsenoz.

Ekologik inqirozning bosh sababchisi tabiiy jarayonlar bo'lsada, ammo ular antropogen omil-inson faoliyati ta'sirida vujudga kelgan. Shu tufayli bu inqirozni sof tabiiy-tarixiy, tadrijiy jarayon sifatida baholash yoki suv yetishmasligiga bog'lab qo'yish yaramaydi.

Agar ushbu muammo ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va madaniy bilimlarning dialektik birligi asosida tahlil qilinsa, uning hozircha ko'zga tashlanmagan muhim jihati yoshlarda zaruriy ekologik bilim shakllanmaganligida namoyon bo'ladi. Shu nuqtai nazardan mamlakatimizdagi ekologik inqirozni, avvalo "ekologik bilimsizlik" fojiasi deb baholasa to'g'ri bo'lur edi.

Zero, har qanday xalqning turmush tarzi ekologik bilimning yaxshi ko'rsatkichidir. Hozirgi bozor sharoitida ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotni tezlashtirish, xalq farovonligi va turmush darajasini yuksaltirish ko'p jihatdan qishloq xo'jalik ishlab chiqarishi samaradorligiga bog'liq.

Biroq ko'pchilik yoshlarda ekologik bilimning yetishmasligi tufayli ishlab chiqarish jarayonida mahalliy-tabiiy xususiyatlar, tabiatni muhofaza qilish qonun-qoidalari e'tiborga olinmagan. Texnikadan qo'pol foydalanish va texnologiya buzilishining atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi haqida deyarli o'ylab ko'rilmagan. Oqibatda qishloq xo'jaligi atrof-muhitga kuchli ta'sir ko'rsatuvchi omilga aylanganki, bu hol mamlakatimiz tabiatida ekologik inqirozlarni sodir qilishga sabab bo'lmoqda:

- haydalma yer maydonining ortib, chorva yaylovining kengayishi natijasida uzoq tadrijiy taraqqiyot jarayonida vujudga kelgan tabiiy ekotizm biotsenozlar o'rnida inson tomonidan sun'iy yaratilgan ekotizm-agrobiotsenozlar paydo bo'ldi;
- qo'riq yerlarni o'zlashtirish, to'qaylarni yo'q qilish, ko'llarni ilmiy asossiz quritish ishlari oqibatida namlikning keskin kamayishi kuzatilmoqda;
- yerga noto'g'ri agrotexnik va meliorativ ishlov berish, tabiiy yer qatlamining buzilishi tufayli tuproqlar tarkibi o'zgardi, unumdorligi pasaydi, suv havzalaridan namlikning kamayishiga, havoda chang zarralarining ko'payishiga imkon berdi;
- ekinlarni sug'orish usullari va me'yoriga rioya qilmaslik, dalalarning ortiqcha namlanishi va ikkilamchi sho'rlanishiga, suv isrofgarchiligiga olib keldi;
- ma'danli o'g'itlar va kimyoviy vositalardan me'yoridan ortiqcha foydalanish va ularni ishlatish qoidalariga rioya qilmaslik atrof-muhitning tabiatga yot bo'lgan turli xil moddalar bilan ifloslanishi tirik mavjudotlar hayot faoliyatining buzilishiga sababchi bo'ldi;
- ko'plab yirik chorvachilik va parrandachilik inshootlarining qurilishi atrof-muhitning ishlab chiqarish chiqindilari bilan ifloslanishi imkoniyatlarini oshirdi;
- qishloq xo'jaligi texnikasi va transport vositalaridan nooqilona foydalanish tuproq zichligining ortishiga, namlik saqlash va suv o'tkazuvchanlik xossasining buzilishiga, atrof muhitning yonilg'i-moy qoldiqlari, zaharli gazlar bilan ifloslanishiga olib keldi.

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi tabiatdan oqilona foydalanishning ko'zda tutilgan quyidagi asosiy yo'nalishlari bilan qo'shib olib borgan paytdagina atrof-muhitni muhofaza qilish muammolarini ijobiy hal qilish mumkin:

O'rta umumta'lim maktablarida «ikkilamchi xomashyo» to'plash ishlarini uyushtirish an'anaga aylanib qolgan. O'quvchilar minglab gektar maydondagi o'rmon boyliglarini tejashga imkon beruvchi chiqindi qog'oz va latta-puttalarni to'plash ishlarida, qimmatli dorivor o'simliklarni yig'ish va ko'paytirishda, qora va rangli metallarni to'plashda faollik bilan ishtirok qildilar

Quyida o'z ish tajribalarimizga asoslanib, fizika xodisalaridan «Namlik», «Bug'lanish», «Kapillyar hodisalar» mavzulariga oid materiallar mazmuni bilan tanishtirib o'tamiz.

Tuproq orqali bug'lanadigan suv massasi, avvalo qatlamning suv bug'lari bilan to'yinganligiga va uning kapillyarlik xossalariga bog'liq. quyi qatlamlarda nam havo qancha ko'p va tuproq tuzilishi qanchalik mayda bo'lsa, bug'lanish jarayoni shunchalik tezlashadi. Zich tuproq yumshatilgan tuproqqa qaraganda suvni ko'proq bug'latadi. Shu sababli sug'orish o'tkazilgandan keyin yerda namlikni uzoqroq saqlab qolish maqsadida uni o'z vaqtida yumshatish, ya'ni kultivatsiya qilish kerak.

Suv bilan ta'minlash, xususan, sug'orish ishlari, suvlardan tejamkorlik bilan foydalanilmagan taqdirda ko'ngilsiz oqibatlarga olib kelishi, ya'ni sho'rlangan joylar paydo bo'lishi mumkin. Bu hodisaning mohiyati shundaki, qurg'oqchil iqlim sharoitida yer osti suvlari tarkibida ko'p miqdorda suvda eriydigan sulfat va xlorid kislota tuzlari bo'ladi. Ekin maydoni namitirilib sug'orilganda, minerallasgan yerosti suvlari satxi ko'tariladi va suvda erigan tuzlar tuproqning ustki qatlamiga ko'tariladi.

Biz kuzatishlar davomida shunga amin bo'ldikki, tarbiyaviy ishlar jarayonida o'zbek xalqining yer, suv, o'simlik va hayvonot olamiga munosabatini ifodalagan, ming yillar davomida shakllangan ajoyib rivoyat va hikmatli so'zlardan foydalanish nazardan chetda qolgan.

Zero, ota-bobolarimiz yer-suv boyliklaridan ehtiyojiga yarasha foydalanishgan. Ayniqsa, suvga nisbatan tejamkorlik munosabatida bo'lganlar, suvga tupurish, unga biror narsa tashlab, iflos qilish, suvdan noo'rin foydalanish og'ir va kechirilmas gunoh hisoblangan.

Endilikda avlodlarimiz o'rtasida bu an'analarni qayta tiklash, ulardan ta'lim-tarbiya jarayonida samarali foydalanish o'quvchi bilimi saviyasiga va uning shaxsida ekologik bilimning qanchalik darajada tarkib topganligiga bog'liq.

Ushbu tajribalarimiz bilan qishloq joylarida joylashgan maktablarning Texnologiya fanini o'qitish jarayonida doyimiy ravishda yuqoridagi ma'lumotlarni berib borishni taqozo etadi, zero kelajagimiz bo'lgan yoshlar Ona zamin hamda uni asrash xaqida ko'proq bilimlarga ega bo'lishga xaqlidirlar.

References:

1. Mirziyov Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birgalikda quramiz. O'zbekiston 2017 y.
2. Xo'janazarov O', Ye va boshq., Ekologiya va tabiatni muxofaza qilish Toshkent 2016 darslik
3. Xo'janazarov O', Ye Ekologiya va tabiatni muxofaza qilish Toshkent 2020 o'quv qo'llanma